

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien uppgift är att med stöd av vetenskap och praktisk erfarenhet till samhällets gagn främja jordbruk och skogsbruk samt därtill knuten verksamhet.

KSLA:s portalparagraf

MÅNADENS KARTA 5

Stadsjordar på 1850-talet

Till alla städer som anlagts från medeltiden till 1700-talet fanns det donerade jordar. Stadsjordarna i Sverige, både vad gäller jordbruk och skogsbruk, spelade en avgörande roll för försörjningen av de äldre städerna.

I kartbilden, som visar läget på 1850-talet, kan man se att många av de medeltida städerna i södra Sverige har relativt små arealer. Många städer får dock tilläggsdonationer under 1500- och 1600-talen då behoven bedöms större när befolkningen ökar. De nya städerna som anläggs längs norrlandskusten och i Bergslagen under 1500- och 1600-talet får relativt stora arealer knutna till sig vid när de grundas. Vanligen var det ett antal äldre byars marker. Ett exempel är Hudiksvall som år 1582 skapades på markerna där de två byarna Hudik och Vallen tidigare låg. Statsmakterna ville försäkra sig om att stadens borgare hade tillräckliga resurser.

Dessa relativt stora marker var betydelsefulla för människornas försörjning. Annika Björklund har i sin avhandling undersökt stadsjordarna för äldre tid och detaljgranskat förhållandena i Uppsala. Vissa delar av staden tillföll de rikaste och mest ledande personerna i staden, men det fanns också en mycket omfattande social dimension. Exempelvis kunde änkor och andra som saknade inkomst få understöd och rätt att utnyttja stadsjorden. Städerna kunde också i viss utsträckning vara självförsörjande.

Statistiken i kartan baseras på kartorna som upprättades under ledning av Gustav Ljunggren under perioden 1853 till 1861. Skog och betesmarker var viktiga för städerna, men även åkermarken stod för en stor andel, särskilt i södra Sverige. Den stora cirkeln vid Mälardalen är Sala. Stockholm står också ut genom att ha en mycket stor areal för stadsplanen men redovisar inte någon åker eller äng inom sina gränser. Skanör och Falsterbo räknas i denna statistik som en ort.

Längre fram under 1800-talets senare del blev det mindre och mindre intressant för borgarna att bruka sin mark. Försörjningen kunde skötas på annat sätt och kanske fanns inte heller tiden att både vara skomakare, guldsmed, lärare eller handlare och samtidigt sköta ett litet jordbruk. I Kalmar län kan man lägga märke till att Oskarshamn som fick stadsrättigheter år 1856 och Borgholm som blev stad år 1816 har mycket små arealer. I fallet med Uppsala skapades under 1800-talet större gårdar, så kallade farmer, på stadsjorden som arrenderades ut till jordbrukare.

Markerna kom under 1900-talet att bli betydelsefulla då städerna expanderade. Inte sällan kan man se att miljonprogramsområden kring de större svenska städerna i huvudsak hamnade på den gamla stadsjorden, då dessa redan ägdes av kommunen i fråga.

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien,
KSLA

Drottninggatan 95 B
Box 6806

113 86 Stockholm
tel 08 5454 7700

akademien@ksla.se
www.ksla.se

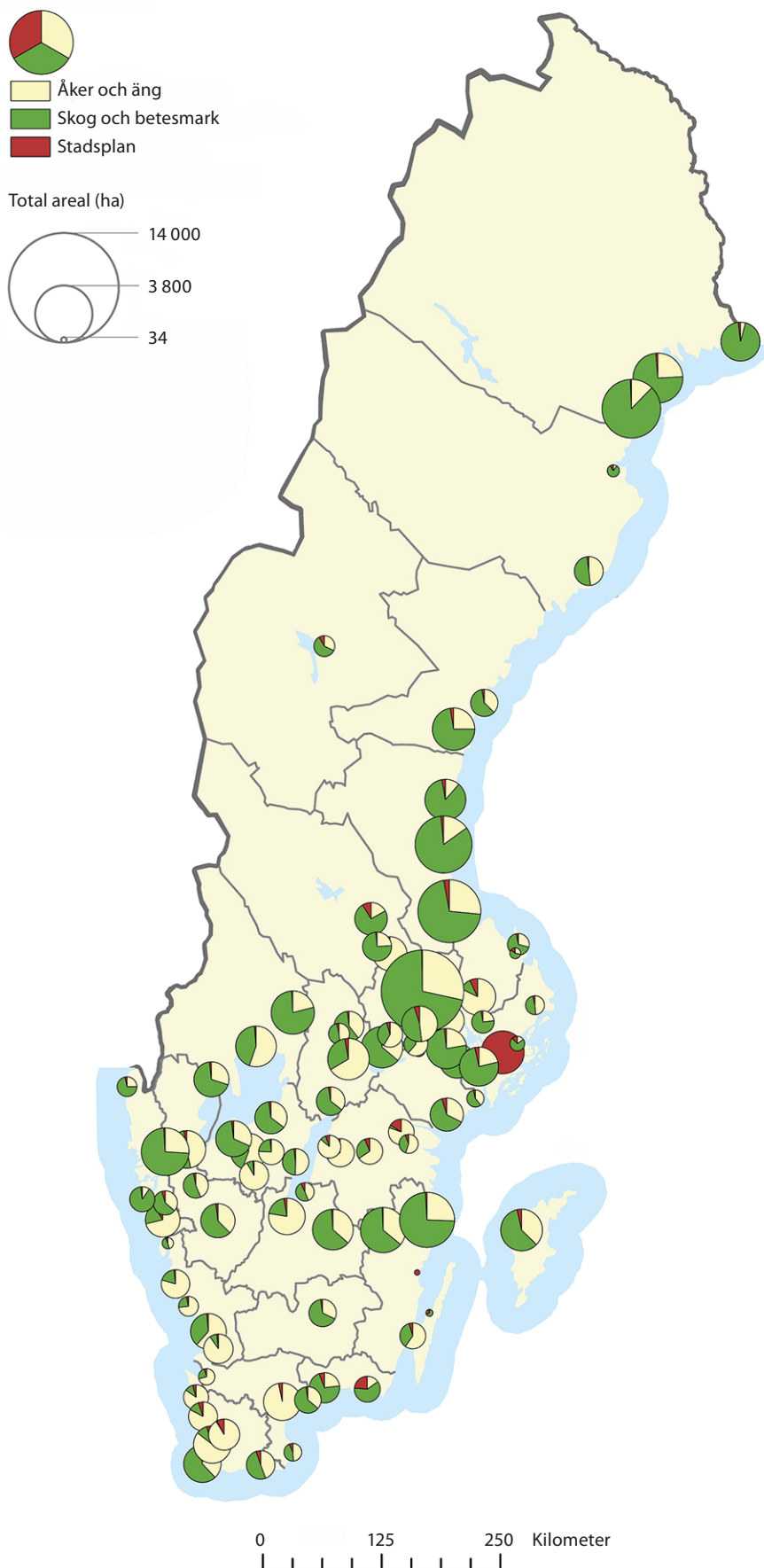
Facebook: Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien (KSLA) @KSLAkademien
LinkedIn: Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien

Twitter: KSLA @KSLA_Academy

Instagram: skogs_lantbruksakademien

Kartan visar markanvändningen för Sveriges städer baserat på stadskartor i *Ljunggrens atlas över Sverige städer* upprättade från år 1853 till år 1861. Den visar inägomark, dvs. åker och äng; betesmark och skog samt själva stadsplanen där bebyggelsen fanns. Arealen anges ursprungligen i tunnland och kappland, men har räknats om till hektar. Man kan se att huvuddelen av städerna har relativt stora arealer utmark och inägomark sett i relation till bebyggelsens areal. Detta gäller även de nyare städerna längs norrlandskusten och i Svealand som anlades fram till 1700-talet.

Markanvändning i Sverige på 1850-talet

Källor och referenser:

Data från *Ljunggrens atlas över Sverige städer* upprättad 1853 till 1861. Den är upprättad i enskilda blad för varje stad i ett enhetligt manér och finns även i en samlad volym. Statistiken är bearbetad av Annika Björklund, med tillägg av Ulf Jansson gällande stadsplanens areal.

Berg, Johan (2008). Från bymark till stadsjord, *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, (55), 57–71.

Björklund, Annika (2010). *Historical Urban Agriculture: Food Production and Access to Land in Swedish Towns before 1900*, Stockholm Studies in Human Geography, Vol. 18. Dissertation. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.

Brun, Sven (1932). Hudiksvalls historia Del 1 Tiden 1582–1800, Hudiksvall.